

A rómaiakhoz irt levél.

(Tanulmány).

1. A római levél fontossága s tekintélye.

A rómaiakhoz irt levél Pál apostolnak levelei között közfelfogás szerint tartalmánál fogva legelsőnek s legkiválóbbnak van elismerve s hihetőleg azért áll az apostol leveleinek legelején. Tekintve tartalmát elsőnek vehetjük, mert ha a korinthusi levelek többféle és fontos tárgyokról irnak is, azért még sem vetekedhetnek a rómaival, mert hiányzik belőlök az *elvi jelentőségű igazságok oly alapvető kitüntetése s összefüggő egészszé alakítása*, mint a hogy azt a római levélben észleljük.

A keresztyén egyház dogmatikus tanfejlődésében egy új szövetségi iratnak sem jutott az a nagy szerep, a melylyel a római levél birt.

Az első keresztyén íróink nem csak e levél tartalmát aknázták ki bőven dogmatikus igazaiknak bizonyításában, hanem a tárgyalás módjában is igyekeztek őt utánozni. Mestere lett az első egyházi íróknak, a kik Pálnak nyomába lépnek s ők is leveleket irnak távollakó keresztyén gyülekezeteknek s embereknek, hogy őket kioktassák a hamisítatlan keresztyén tanban s intsék tiszta erkölcsiségre.

Az ókori ker. egyháznak egyik legnagyobb dogmatikusa Augustinus, a római levél nélkül talán keresztyénné sem lesz s a dogmaalkotás terén tanúsított nagy működése értelmetlen talány maradna.

Az üdv megszerzéséről s bizonyosságáról lefolyt augustinus-pelagius-féle vita, mely sok századnak nyujtott elegendő gondolkozási és vitaanyagot, s a mely még most is sok gondolkozót foglalkoztat s befejezetlen, közvetlenül a római levél 9—11 fejjéből merítette anyagát. Mert bármennyi subjectiv elemet vitt bele a prae-destinatiói vitába ugy Augustinus, mint Pelagius s bármily nagy jelentőséget tulajdonítunk a két kiváló jellem fejlődésében a nevelésnek, előéletnek, éghajlatnak s különféle körülményeknek, azért mégis csak főszerepe volt benne a római levélnek.

Ha Pál apostolt az első keresztyén egyház dogmatikai

gondolkozójának s írójának tartjuk s nevezzük, ezt az elnevezést kiválóan a római levél alapján érdemli meg.

A reformatiónak ez az irat a Work standard ja, mely nélkül az új korszaknak dogmaalkotása s erkölcsiséget megnyitó küzdelme annyira futó jelenség s homokra építés, hogy most már nyomát sem lehetne találni.

Ha Luther a lelánczott bibliát nem a római levélből merített hit által való megigazulás tanának s illetőleg vallási elvének világitása mellett tanulmányozza és nem ezen irat tanulása által felvértezve lép fel a római egyház téves tanai ellen, akkor hiába való munkát végez, mert nem ott támadja azt, a hol legkönnyebben sebezhető s a hol alapjában tér el Krisztus tanításától. A római egyház összes tévedései s eretneket kereső és üldöző bűnei abban az egyben foglalhatók össze, hogy az embernek Istenhez való viszonyát hamisan s Krisztusellenesen határozta meg, a mikor visszahelyezkedve az ó-szövetségi zsidó álláspontra, Isten s ember között jogi viszonyt, a cselekedetek s fizetés, az érdem és jutalmazás viszonyát állapította meg a *kegyelem* és *szeretet* viszonya helyett, a melyet Jézus oly gyönyörűen tanított s Pál apostol bizonyos rendszerességgel illesztett bele a keresztyén tanok összességébe.

A protestantismus keletkezése s létezése, vallási, egyházi, kulturális és társadalmi jelentősége s politikai világszereplése a lánczaitól megszabadult bibliához fűződik, abból él, táplálkozik s folyton megújulva s új erőt merítve, tölti be az emberiséget boldogító nagy rendeltetését. Ezt a nagy művét pedig a páli felfogástól s különösen attól, a mely a római levélben található, elválasztani s a nélkül érteni nem lehet¹⁾.

Ennek tulajdonítható az a nagy előszeretet, melylyel a protestáns theologusok a paulinismus iránt viseltetnek; innen magyarázható az a sajátos jelenség, hogy egyes prot. tudósok, — igaz helytelenül, de a mit a Pál apostol iránt való nagy szeretet magyaráz, — a keresztyénség tulajdonképi alapítóját Pálban keresik, Jézusnak ezen kétségtelenül első rangu evangéliumi hirdetőjében s apostolában. Ujabban pedig tüzetesen foglalkoznak annak a viszonynak megállapításában, a mely Jézus és Pál evangéliumi tanítása s világnézete között létezik s hovatovább arra az eredményre jutnak, hogy Pál leveleiben közös alapon áll Jézussal és sokkal több jézusi eredetű elv, mondás s idézet található nála,

¹⁾ Az első prot. dogmatikus mű Melancthon Loci theologici-je a római levél tartalmi feldolgozása. Kalvin Institutiones-e hasonlóan e levél hatása alatt készült. Prædestinatiói tan.

mint sem gondoljuk, minek alapján Pált a keresztyénség hitújítójának sem lehet tekinteni.¹⁾

A protestantizmusnak nincs szüksége arra, hogy Pált felibe helyezze más apostoloknak s tanításához jobban ragaszkodjék, mint esetleg más igehirdetőéhez s ily módon igazságtalanul ítéljen felette s őt kitüntetve, másat háttérbe szorítson. Annál kevésbé lehet helyes rendkívüli munkássága alapján Jézus fölé, vagy mellé állítani. Annyira higgadt már a prot. theologiai tudomány, hogy az ilyen szertelenségekbe nem esik s ha véletlenül ilyenekkel még is találkozis, tudja minő értéket tulajdonítson nekik. A theologiai tudománynak ebben más hivatása nem lehet, mint Jézus nevében keresni az igazságot.

És mégis daczára a római levél rendkívüli hatásának, a melyet a keresztyén tanok kifejlődésében kezdettől fogva a legújabb időkig észlelünk s az óriási irodalomnak, — könyvtárakat lehet összeállítani a római levélre vonatkozó művekből —, mely e levél keletkezése, hitelessége, olvasói, célja jelentősége s tartalmi feldolgozása tekintetében keletkezett, még ma sincsenek egészen tisztázva az összes felemlített kérdések s a kritikának újból meg újból bele kell mélyednie úgy az irat tartalmába, mint Pálnak életébe s a viszonyok tanulmányozásába, hogy mint a bányász a föld mélyéből új meg új kincseket hoz elő, úgy a kritika is újabb eszméket hozzon felszínre, a régebben ismerteket jobban megvilágítsa s helyesbítse, levelünket pedig több oldalról bemutatva, mindig igazabb és helyesebb színben tüntesse fel.

Mostanáig sincs egyetértő megállapodás, hogy zsidó vagy pogánykeresztyének voltak-e a levél olvasói s vajjon pusztán az evangelium elméleti rendszeres előadása volt-e az apostol célja, vagy a római gyülekezetre való figyelemmel, erkölcsi irányu utasításokat is akart adni a gyakorlati életre! Tartalmának értékelésében pedig főleg a 9—11 fejezetben találkozunk egymással ellenkező nézetekkel.

Hogy a római levélnek tartalmát teljesen és kétséget kizáró módon kifejthessük s az igazságnak megfelelően méltányolhassuk és hogy célját tüzetesen meghatározhassuk: szükségünk van mindazon viszonyoknak, külső és belső okoknak ismeretére, a melyek az iratnak háttérét képezve, Pált annak szerkesztésére indították. Ámde megfordítva is áll, s hogy a szükségelt viszonyokkal megismerkedjünk s kiváltképen a római keresztyének viszonyait, gyülekezeti

¹⁾ dr. Paul Feine: Jesus Christus und Paulus 1902. Curiosumként felemlíthető *Michel Oszkár* műve: Vorwärts zu Cristus, fort mit Paulus. Deutsche Religion. Tendenciája egy német keresztyénség alaptitása Pál mellőzésével Krisztushoz való visszatérés által.

szervezkedését, hit- és erkölcsi életét, Pál apostolhoz való viszonyát és a levél írására szolgáló alkalmat: egy szóval mindazon tényezőket, a melyek a levélírás körülményeinek tisztázására hivatva vannak s a tartalom tüzetes megismerésére nagy befolyást gyakorolnak, tisztán lássuk, majdnem kizárólag csak a római levél tartalmára s a benne nagyon gyéren található adatokra vagyunk utalva.

Más szóval ez azt jelenti, hogy az új-szövetség ezen rendkívül nagybecsű iratának méltatásában a kritika egy sajtószzerű circulus vitiosusban szenved, melyből csak úgy kerülhet ki, ha a tartalomnak minél tökéletesebb ismeretére törekszik, mert ha hiányzanak a szükséges történelmi adatok, nem marad más mód, mint a szövegnek a lehető legelfogulatlanabb s legtudományosabb exegesis segítségével való tartalmi kifejtése. A szövegnek ezen függetlenítése nem jelenti a történelmi háttér elhanyagolását, hanem csupán azt, hogy az ismeretlen, vagy kevésbé ismert történelmi háttérnek nem tulajdoníthatunk oly nagy jelentőséget, a minőt rendszerint szokás tulajdonítani.

Ez okból jelen tanulmányomban a tartalom kifejtésével jóval tüzetesebben foglalkoztam, mint a mennyire az szokásos az ily kritikai tárgyú tanulmányokban, s többet foglalkoztam a levél oly helyeivel, a melyeknek tartalmi kifejtésére nagyobb szükségem volt egyik vagy másik kérdés elbírálásánál. Azzal kezdem is, hogy mint biztos alapra felépíthessem az egész kritikai okoskodásomat.

Magyar theologiai irodalmunk végtelen szegény ily művekben. Dr. Masznyik Endre, Pál apostolánál részletesebb művet nem ismerek, pedig ő is csak röviden foglalja össze a kritikának ide tartozó kérdéseit s így az részletes tanulmánynak nem tekinthető. Az én tanulmányom sem annyira részletes, hogy teljesen kifejthettem volna a még ki nem merített tárgyat; irodalmunk még sokkal kezdetlegesebb, semhogy sokan érdeklődnének a németeknél szokásos minutiosus s csekélyeknek látszó kérdések iránt. Alapvető kezdeményezés számba veszem, a mit másoknak felhasználni vagy javítani kellene a további részletes feldolgozás s építés céljából.

Hazai protestantismusunk ugyancsak a római levélből él; összes hitvallási irataink az ő szellemében vannak írva s mindennemű dogmatikus irányu műveink a római levél tartalmát használták fel.

Erkölcsi kötelességünk tehát e levéllel tisztában lenni, hogy a használhatóságát s rendkívül nagy tekintélyét megokolva lássuk.

A protestantismus nemcsak a pápista egyháznak bírálataira s folytonos ellenőrzésére van hivatva, hanem saját

magát is kell bírálat tárgyává tennie s az alapokat, melyeken felépült folyton vizsgálnia s tisztítania, hogy azok feledésbe ne menjenek, el ne homályosuljanak s az építés ferde irányba ne terelődjék.

Ezen önbírálat egy kis részecskéje a római levélről szóló tanulmányom. Nagyon fontos kérdés, hogy csakugyan dogmatikailag alapvetőnek tekinthetjük s oly igazságok vannak-e benne, a melyek elfogadható jézusi igazságok, vagy pedig tőle eltér s új nyomokon halad!

A) A római levél tartalma.

1. A tartalom felosztása.

Levelünket a tudósok három részre osztják: bevezetésre, tárgyalásra s befejezésre. E felosztás megfelel a levél természetének, a minthogy Pál levelei általában ilyen három részre oszthatók.

A bevezetésbe beleértik a levél czimét (1, 1—7) is, a mely az apostol egy leveléből sem hiányzik s mint az akkori idők szokásának megfelelő tájékoztatás természetesen hozzá is tartozik. Ez a cím itt abban különbözik más leveleinek czimétől, hogy hosszabb, mert körülményesen meghatározza, ki a levél írója, kinek szolgálatában álló apostol, mit prédikál és kiknek írja a levelet.

A tulajdonképi bevezetés (1, 8—17) adja a levél írás céljának rövid meghatározását s legvégül kifejezi a levél tárgyát s főtételét, hogy az evangelium Isten igazságosságának kijelentője lévén, Istennek hatalma minden hívő üdvösségére.

A tárgyalás 1, 18—15, 33 ugy terjedelme, mint különösen fenséges tartalma által magasan felette áll az összes páli leveleknek s a mennyiben harmonikus egységbe olvastja a keresztyénségnek akkor még fejletlen s egymással szerves összefüggésbe nem hozott tanait, mint egy nagyarányú s hatalmas épületnek alapjait s oszlopait, azért joggal tarthatjuk azt az első keresztyén rendszeres theologiai műnek, a melyben az apostol a keresztyén hit és élet főelveit az evangelium történeti terjedésének tekintetbe vételével állítja össze.

A tárgyalást igen sokan két fő szakaszra osztják. E felosztás szerint az első rész terjed 1, 18-tól a 11 fejelet végéig, a második a 12, 1-től a 15, 33-ig. Az első elméletinek, vagy dogmatikainak tartják, mert ebben az apostol a hit által való megigazulás tanát, mint a keresztyénség centrális tanát igazolja, a másodikat gyakorlatinak, vagy intéző, paraenetikus résznek, mert ebben viszont utasításokat ad a helyes keresztyén életre (Jul. Holtzmann, Volkmar, Mangold, Holsten, Pfeleiderer, Otto).

Eltekintve attól, hogy a két rész nagyon aránytalan s már ennél fogva kétségessé teszi azt, hogy az apostol ily módon osztotta volna ketté a tárgyalást, ellene szól főleg az, hogy maga az apostol nem osztja el levelét e két részre, hanem több ilyet különböztet meg.

A tudósok egy másik nagy csoportja három főrészt különböztet meg. E szerint az első terjed 1, 18—8, 39 és szól az evangélium egyetemességéről s a hit által való megigazulásról; a második 9, 10 és 11 fejezetet foglalja magában, apologetikai természetű és szól a praedestinációról; a harmadik 12, 1—15, 33 terjed és intő tartalma. E kereten belül Baur s többen legfőbb szakasznak tekintik a 9—11 fejezetet olyképen, hogy az apostol a zsidóknak a próféták által megjósolt messiási országban való részvételét összehasonlíttja a tényleges állapottal s mivel úgy találja, hogy a zsidók a profetia ellenére nem fogadták el Jézust messiásnak, ez okból az apostol annak igozálását adja s fejti ki, hogy ezért nem lehet az Istent okolni, hanem csupán a zsidókat, a kik megátalkodottságból nem lettek Jézus követőivé. Az előző 8 fejezet az evangélium egyetemességének kifejtésével csak előkészítő s bevezető jelentéssel bír ezen fő tárgyalás szemben, a mint másfelől a 12 f.-től kezdődő többi fejezetek csak befejező s a tanítást gyakorlati utmutatásokkal kiegészítő szerepet játszanak. (Viszont a tübingai iskolának ellenesei között találkozunk olyanokkal, a kik az első 8 fejezetet tartják a levél gerinczének, melyhez a 9—11 fej. csak mint kiegészítő s alárendelt szakasz csatlakozik annak megvilágítására, hogy a zsidóknak elfordulása Jézus evangéliumától kit terhel, a zsidókat-e vagy az Istent! S az apostol úgy felel hogy a zsidókat. (L. Lipsius, Holtzmann-féle Kommentárban).

Akadnak tudósok, kik a levelet négy szakaszra osztják. Az első szakasz 1, 18—5, 21 szól az evangélium egyetemességéről a hit által való megigazulás alapján; a második szakasz 6—8 fejezetben elosztatja azon aggodalmakat, melyeket a zsidók a hitből való megigazulás ellen felhozhatnak erkölcsi szempontból; a harmadik szakasz 9—11 fej. elosztatja a zsidók azon aggodalmait, melyeket nemzeti alapon lehet felhozni; a negyedik szakaszban 12—15, 33, 12—15, 13 bemutatja a római gyülekezetben levő zsidó- és pogánykeresztyének közötti különbségeket az olvasóknak szóló különféle intésekben. Legvégül 15, 14—16, 27 képezi a levél befejezését a benne közölt személyes természetű közlésekkel. (A. Hilgenfeld).

Lehet azonban a levelet 5 szakaszra is osztani. Az első szakasz 1, 18—3, 20 szól arról, hogy az evangéliumon kívül pogányokkal és zsidókkal szemben csupán Istennek haragja jelentetett ki, a 2-ik szakasz 3, 21—5, 19 a hit által való

megigazulásról szól, a mely szerint minden ember birtokába jut az igazságosságnak, ha feltétlenül bízik Isten kegyelmében; a 3-dik szakasz 6—8 fejezetekben szól a hitből való megigazulás tényleges megvalósulásáról az életben; a 4-ik szakasz 9—11 fej.-ben tisztázza a zsidóknak képzelt elsőégi jogukat a messiási országban s kifejti, hogy az ó-szöv., értelmében ilyen előjogaik nincsenek. Az 5-ik szakasz 12—15, 13 paraenetikus irányu s különböző intésekkel fordul a római keresztyénekhez, hogy ugy a nyilvános, mint a magán életben keresztyén erkölcsi életet éljenek. A 15, 14—16, 27, a levél befejezése, melyben az apostol utazására vonatkozó közléseket s különböző ismerősöknek szóló üdvözlöket és áldáskivánást olvasunk. (Weiss-Meyer. Ép így Zahn még azzal a különbséggel, hogy a befejezést 6-ik szakasznak nevezi.)

A tartalomnak ezen többféle csoportosítása legjobban igazolja azon állításunkat, hogy a római levél tartalma jelentősége tekintetében nagyon eltérő vélemények uralkodnak; de még jobban igazolja azt a tartalomnak részletes kifejtése, a melynél csekély jelentésű szavak is olykor fontos szerepet játszhatnak. A kritikai mérlegelés munkája nincs még lezárva, újból meg újból bele kell mélyednünk a levél apró részleteibe is, hogy az egyes kisebb részletekből is megépíthessük az egységes szervezetét.

Annyi bizonyos, hogy a levél az apostolnál ritkán található egységes szervezettel bír, melyben az egyes részek elválaszthatatlan láncszemekként kapcsolódnak egymásba csodálatos logikával, vas következetességgel s farizeusi körmönfonsággal, a melyet nem egyszer csak nagy nehezen lehet megérteni.

Ez okból helytelen minden oly felosztás, a mely ezen szoros egység megbontásával, a tartalomnak oly feltüntetésére törekszik, hogy az egyes láncszemeket szétöri s az egyiket a másik felé helyezve, önmagában értékeli s azt fő-fő szakasznak véve, a többit mellékesnek, előkészítőnek vagy kiegészítőnek tekinti.

Azon főgondolatok szerint, a melyek a levélben vezető-gondolatokként szerepelnek, leghelyesebben 5 szakaszt különböztethetünk meg.

Az első szakaszban feltünteti az apostol, hogy Jézus megjelenéséig az emberiség nem részesült más kijelentésben, mint Isten haragjának kijelentésében, mert úgy a pogányság, mint a zsidóság teljesen a bűnbe sülyedt, jóllehet a pogányságnak szívbe irt, a zsidóságnak pedig kijelentett törvénye volt s azonfelül utóbbi még körülmételésével isbüszkélkedett (1, 18—3, 20). Nincs is, és nem is lehet senki másban üdvösség, mint a Jézus Krisztusban a benne való hit által, miként azt folytatólag a 2-ik szakaszban 3, 21—4, 25 kimutatja. Az üdvös-

séget csak maga az Isten kegyelemből adhatja a hívőknek, minden érdemeik kizárásával, miként azt Ábrahámnak az igazán hívők atyjának példája igazolja. Hogy az Isten kegyelme valóban üdvözít, bizonyítja a 5—8 fejj.-ben lévő negyedik szakasszal, a melyben legelsőben is azt tanítja, hogy a hitből megigazult békében él Istennel, mert a Jézus Krisztusban kijelentett isteni szeretet megszünteti a harag viszonyát, mely az Isten s az emberiség között létezett s melyet Ádám bűnesete vészthozóan kezdeményezett (5. fejj.); azután kifejti, hogy a megigazult ember felett megszűnik a bűn uralkodó hatalom lenni, mert eredményesen küzdhet ellene (6. fejj.); tovább bizonyítja, hogy a törvénynek, mely eddig csak a bűn hatalmának erősítésére szolgált, nincs többé az a külsőleg kötelező és az embert kétségbeejtő ereje (7. fejj.), hogy helyet engedjen az Isten szentlelkének, a mely ezentul az élet minden útjain vezető, oktató s gyámoltató hatalmával biztosítja a keresztyént arról, hogy a kit az Isten kegyelmébe fogadott, az ha szereti őt, abból soha ki nem esik (8. fejj.).

Az evangéliumnak ezen üdvözítő hatalma daczára az apostolnak mégis azt kell tapasztalnia, hogy a zsidók azt be nem fogadják, mert annak terjedése és terjesztése szerintők ellenkezik az ó-szövetségi jóslatokkal. Erre az apostol a 4 szakaszban (9—11 fejj.) felel. Mindenekelőtt kimutatja a zsidók azon állításának hamis voltát, mintha az Isten csak a zsidóknak ígérte volna az üdvöt más népek kizárásával, s a midőn most a pogányokat is részesíti benne, igazságtalansággal lenne vádolható. Az Istent általában gyarló embernek nem is szabad azzal vádolni, mert ő sokkal hatalmasabb sem hogy az ember vele perbe szállhatna (9. fejj.). Hogy a zsidók a keresztyénséget el nem fogadják, annak ők magok az okai, a mint azt előképíleg maga az ó-szövetség igazolja (10). Azonban ez az állapot nem fog sokáig tartani, mert az Isten akaratához képest a zsidók is keresztyénekké lesznek, ámde nem az általok követelt sorrendben, hogy előbb az összes zsidóknak kell keresztyénekké lenniök s csak azután lehetnek azokká a pogányok is olyképen, hogy előbb ők is zsidókká lesznek, hanem a tapasztalható történeti fejlődés szerint akként, hogy a pogányok megelőzik a zsidókat s őket követi az egész zsidóság (11. fejj.). Végül az ötödik szakaszban (12—15, 13) a megigazult ember erkölcsi életéről szólva, int keresztyén szeretetre, mely főleg egyetértő munkásságban, engedelmisségben s egymás gyengéi iránt való elnézésben mutatkozik.

Az erre következő befejezés (15, 14—16, 27) egyfelől közli Pál apostol utitervét s üdvözléseit, másfelől pedig megismerteti a levélírás egyes körülményeivel áldást kíván

az olvasókra s magasztalja a mindenkit gyámolító egyedül bölcs Istent.

2. A bevezetés (1, 1—17).

a) A levél címe (1, 1—7).

A levelet Pál apostol írja a Rómában lakó keresztyéneknek. Az apostol azonban nem elégszik meg a cím ily rövid megfogalmazásával, hanem mindenekelőtt közelebbről meghatározza a maga apostoli hivatását. hogy az olvasó közönség már előre tudja az írónak kilétét. Pál senki más, mint az úr Krisztus Jézusnak szolgálója, a ki életét feltétlenül neki szentelte; nem önszántából tette azt, hanem elhívás folytán, mert őt az úr hívta el s választotta ki az evangeliumnak hirdetésére. Ez az evangelium az Istentől ered; ő azt előre igérte a prófétái által és szól benne az ő fiáról, a ki testi származása szerint Dávid törzséből való, de egyébként a szentség szelleme szerint hatalommal bíró Isten fiának s a mi urunknak bizonyult. Ez az úr Jézus részesítette őt abban a kegyelemben, hogy mint apostol az összes pogányoknak hirdetheti a hitet, így tehát a római keresztyéneknek is.

Ezek után az apostol a következő szép üdvözlettel üdvözli olvasóit: „kegyelem nektek és békesség az Istentől a mi Atyánktól és az úr Jézus Krisztustól.“

b) A levélírás célja (1, 8—15).

Hálaadással kezdi, mert a rómaiak ker. hitéről mindenfelől csak jót hallott s Istenre mint tanura való hivatkozással állítja, hogy imádságaiban mindenkor megemlékezik rólok, kérve az Istent, tenné lehetővé, hogy hozzájok is eljuthasson. Az apostol nagyon kívánczik közzéjük közös erősödés és vigasztalódás céljából. Sokszor elhatározta, hogy elmegy közzéjük az evangeliumnak terjesztése céljából; azonban ebben mindekkorig akadályozva volt. Pedig apostoli hivatása kötelességévé teszi azt, mert ő helléneknek és barbaroknak, bölcseknek és tudatlanoknak köteles hirdetni az evangeliumot s így természetesen a Rómában lakó keresztyéneknek is.

c) A levél főtétele (1, 16, 17).

A mint kötelessége terjeszteni az evangeliumot, úgy másfelől nem is szégyelli ő azt, mert *Istennek hatalma az, minden hívőnek üdvösségére, Zsidónak először, azután Görögnek, mert Istennek igazságossága jelentetik ki abban hitből hitbe.*

3. A tárgyalás.

a) Első szakasz (1, 18—3, 20).

Miként az apostolnak többi leveleiből is kitűnik, nagyon szereti az ellentéteket egymással szembe állítani s bizonyításá-

ban kérdés és felelet alakjában felvetni a tárgyat, hogy így annál szembeszökőbb legyen állításának igazsága. Ugyanazt látjuk itt is. Miként a levél kitűzött főtételéből kitetszik, az apostol annak bizonyítására törekszik, hogy az *evangeliumban Istennek igazságossága jelentetett ki*, mert ha azt sikerül bebizonyítania, akkor azt is bebizonyította, hogy az *evangelium Istennek hatalma*, mely által az ember az *üdvösség* birtokába jő.¹⁾

Hogy az ember üdvözljön, ahoz feltétlenül *Istennek hatalma* szükséges, mert e nélkül az ember semmire sem képes; másfelől szükséges az *igazságosság* mint emberi tulajdon. Az *evangelium* azért lehet *üdvöt szerző*, mivel benne ugy az *Istennek hatalma*, mint pedig az *igazságosság* feltalálható, a mennyiben az *üdv feltételévé az isteni igazságosság* lett, a mely mint később bizonyítja, *Istennek kegyelme folytán emberi tulajdonná* lesz a *hit által*. Az apostol azonban nem *közvetlenül* bizonyít, más szóval nem azt bizonyítja, hogy az *evangeliumban Istennek igazságossága* jelentetett ki, hanem azt, hogy az *evangelium nélkül nincs igazságosság*, nincs tehát *üdvözítési feltétel* sem.²⁾ Ha ugyanis az emberiségnek az *evangelium előtti* és az *evangelium megjelenése utáni állapotát egymással összehasonlítjuk*, azt látjuk, hogy az *evangelium előtti időszakban Igazságosság* helyett *Istennek haragja* érvényesült, az emberi élet *üdvösség* helyett *kárhozatot*, az *erkölcsi jó* helyett *bűnösséget* eredményezett.

Az emberiség az apostol szerint *pogányságra* és *zsidóságra* oszlik; bizonyításában tehát ennek a kettőnek állapotát veszi figyelembe és e kettőnél mutatja ki, hogy az *evangelium előtti időben* hová jutott, hogy t. i. ugy az egyikkel, mint a másikkal szemben *Isten haragja jelentetett ki*.

¹⁾ Az apostol theologiai okoskodásának alapfogalmait a zsidó rabbinisztikus iskolából hozta magával. A vallásnak rendeltetése az *üdvösségről* való bizonyosságnak nyújtása. Ez volt rendeltetése Pál apostol szerint a zsidó vallásnak s ez a feladata a Krisztusi vallásnak. Jézus is így fogta fel, mert a midőn az Isten országát állította oda az emberi fejlődés céljává, ez alatt nem értett egyebet, mint az örök életet, *üdvösséget*, *boldogságot*. Az *üdvösségnek* vagyis *σωτηρία*-nak [megtartás, hogy az itéletartáskor nem lesz a kártozat fia, hanem megtartatik az örökéletnek] feltétele az *igazságosság* = *δικαιοσύνη*, a ki azzal rendelkezik az megkapja a *σωτηρία*-t, a kinek nincsen, az *Isten haragja* = *οργή* alatt áll, vagyis Isten sujtó büntetése éri őt. *Igazságosság* és *harag* ellentétes fogalmak.

²⁾ Ez a bizonyítási mód nehezebb, de sokkal eredményesebb, mint a *direct bizonyítás*, mert ha azt bebizonyította, hogy az *evangeliumon* kívül csak *Isten haragja* jelentetik ki, logikus szükségszerűséggel következik, hogy annak ellentéte az *üdv* csak az *evangelium által* jelentetik ki. Az okoskodás mint láthatjuk dilemmatiks . . . vagy . . . vagy . . . egy 3-ik állapot szerinte nem lehetséges, ki van zárva.

α) A pogányok bűnösségi állapota (1, 18—32).

A pogányokról szóló szakaszban élére állítva mondja, hogy Isten haragja jelentetik ki minden emberi istentelenségre és igazságtalanságra.

Az emberek ugyanis megismerhették az Istent a kijelentésből, a mennyiben a világ teremtett tárgyaiból következtethettek az Ő láthatatlan s örökkévaló isteni lényére s még sem tisztelték és dicsőítették Őt, mint Istent, hanem hiú emberi okoskodásuk által elvakítatva s mulandó bölcseségökben elbizakodva, felcserélték a mulandó teremtményeket, embereket, négylábuakat, szárnyasokat és csuszómászókat az Isten örökkévaló dicsőségével (18—23).

Ennek a bűnbeesésnek azonban szomorú következményei voltak. Az Isten megbüntette Őket azzal, hogy nagyobb bűnbe sülyesztette, a mikor szívök tisztátalanságának és testök megbecstelenítésének hatalmába adta Őket s Ők Isten igazságát hazugsággá változtatták s a teremtettséget többre becsülték a teremtőnél. Még jobban sujtotta Őket azzal, hogy teljesen kiszolgáltatta az Ő érzéki bűnös szenvedélyeiknek. Nők nőekkel, férfiak férfiakkal fajtalankodnak természetellenesen, megfélelkezve Istenről s magok testének megbecsüléséről. Esztelenségökben a legocsmányabb bűnöktől sem irtóznak; igazságtalanság, jogtalanság, gonoszság, rosszaság, kapzsiság, irigység, gyűlölet, rágalmazás, gőg, hűtlenség, szerződésszegés, kegyetlenség s hasonló bűnök uralkodnak köztök. S jóllehet tudják, hogy az Isten az ily bűnökben élőket halállal bünteti, nemcsak magok tesznek ilyeneket, hanem örömet lelnek abban, hogy mások is ily bűnöket elkövetnek s bűnben fetrengve keresik boldogságukat¹⁾. Ily módon elvesztették a jóra való érzéküket s annyira a bűn fertőjébe merültek, hogy onnan a saját erejükből ki nem kerülhetnek (1, 24—32).

β) A zsidók bűnösségi állapota (2, 1—29).

A pogányság ezen rajza után feltett szándékához képest a zsidók állapotának képét rajzolja meg; de nem azonnal

¹⁾ E rajzban az akkori pogányságnak hű erkölcsi képét festi meg az apostol, a mint azt a Keleten a görögök között, kiváltképen a bűnösségéről hirhedi Korinthusban tanulta ismerni s a mint az Rómában is volt. Pál apostol eddig nem járt Rómában, közvetlen tapasztalása nem volt annak erkölcsitelenségéről, de tudható róla s joggal használhatta azokat az ecsetvonásokat, melyek közvetlenül korinthusiak, mert Róma akkor már az erkölcsi tönk szélén állott. Elég rámutatni azokra az orgiákra, melyek a római császárok s főúri családok udvaraiban uralkodtak, vagy Nerót megemlíteni, a kinek őrülsége nem ismert határt a bűnös szenvedélyek kielégítésében. Már Sallustius korában féktelenkedett az erkölcsi züllés. Tacitus történetírása, Juvenalis, Martialis satirái s kortársaiknak művei csak a római erkölcsitelenség tükrében érthetők.

s egyenesen ír a zsidókról, hanem előbb a fej. első vorseiben általánosságban szól főképen a zsidókra célozva (1—11), azután a pogányok és zsidók elítéléséről szól (12—14), hogy végül legkomolyabb hangon rámutasson a zsidók keménynyaku gőgös bűnösségére, a melyet semmivel sem lehet védeni (18—29).

Észrevétlenül ügyes átmenettel hagyja el a pogányság rajzát, hogy a zsidóságot bemutassa. „Annálfogva védhetetlen vagy minden ember, — aki ítél“, azaz bűnös minden olyan ember, aki más felett pálczát tör. Ez az ítélettartás általános hiba ugyan, de első sorban a zsidókra vonatkozik, amennyiben nekik volt különös sajtáságuk mások hibáinak önhitt elítélése. Volt ugyan reá némi joguk, mert vallásuk s erkölcsiségük sokkal tisztább, eszményibb volt a görögökénél, de az ő társadalmi életükbe is befészkelte magát a bűnösség.

Azért joggal mondhatta az apostol, hogy a más bűnösök felett ítélő, önmagát elítéli, mert ugyanígy cselekszik. Az Isten ugyanis igazságos lévén a maga ítéletében nemcsak a bűnöst, hanem a felette ítélőt is elítéli, mert egyformán vétkeznek 1, 2 v. Itt azután kitér az apostol Isten ítélkezése pártatlanságának festésére. Ha azt hiszi a bűnös, hogy kikerüli Isten büntetését, tulajdonképen megveti az ő jóságának gazdagságát s nagylelkűségének elnézését, a melynek őt megtérésre kellene indítania és keménységével s megátalkodottságával haragot gyűjt az Isten haragjának és igazságos ítélettartásának napjára, a mikor kinek-kinek tettei szerint fog fizetni. Azoknak, akik a jóban való kitarással dicsőséget, tiszteletet és örökkévalóságot keresnek, megfizet örök élettel, a kik önzők s engedetlenek az igazságnak, de engedelmesek az igazságtalanságnak haraggal s bosszúval. „Nyomorúság és szorongattatás minden emberi léleknek, a mely rosszat cselekszik, zsidónak először, azután görögnek; dicsőség, tisztelet és béke minden jót cselekedő embernek, zsidónak először, azután görögnek, mert Istennél nincs személyválogatás“ (2, 3—11).

Amint az Istennek az ítélettartásban való pártatlanságát az itt kitüntetett kitérésben oly szépen feltüntette, szükségét érzi, hogy ezt a pártatlanságot közelebbről megvilágítsa a pogányokkal és zsidókkal szemben. A pogányokra vonatkozólag kifejti, hogy mivel nincsen törvényök (t. i. kijelentett törvényök), törvény nélkül ítéltetnek el, a zsidókra vonatkozólag pedig, hogy mint törvény alatt élők, törvény által ítéltetnek el, mert ők a törvényt csak hallgatták, de nem teljesítették; már pedig nem a törvény hallgatói, hanem cselekvői igazulhatnak meg Isten előtt.

Hogy a pogányok elítéltetnek, habár törvényök nincsen,

annak oka az, hogy tulajdonképen nekik is van törvényök, a mely szerint a jót cselekszik és ez a szívnek törvénye; továbbá van lelkiismeretök és józan belátásuk, amely őket a jóra tanítja s ők azt még sem teszik (2, 12—17).

Miután az előzőkben úgy a zsidók, mint a pogányok igazságos elítéltetéséről nyilatkozott, végül rátér a zsidók elítéltetésének s bűnösségének részletes rajzára. A zsidók ép oly bűnösök, mint a pogányok, állítja az apostol. Ez oly erős támadás a büszke s önhitt farizeusi zsidókra, amely őket legnagyobb mértékben sérthette, mert sokkal tökéletesebbnek, — hisz Isten gyermekei, — tartották magokat. Hogyan lehet őket a pogányokhoz lealacsonyítani, mikor nekik *törvényök és körülmetélésök* van?

Élesen s kinéletlen módon rontja le a zsidók ezen büszke mentsvárát. Ha te büszkén zsidónak nevezed magadat, fordul hozzájok az apostol, bizakodol a törvényben, dicsekszel azzal, hogy egy Istened van, ismered akarátát, tudsz választást tenni jó és rossz között, mit használ mind ez, ha te mint vakoknak vezetője, eszteleneknek tanítója s az igazságnak ismerője magad is tudatlan vagy, tolvajkodol, házasságot törsz, szentségtörő vagy s a törvény áthágása által megbecsteleníted Istenedet? (2, 17—24).

Ily körülmények között a körülmetélés sem használ neked! A körülmetéletlen ember kedvesebb az Istennél, mint te, ha körülmetéletlensége mellett megtartja törvényét; s ő ítél el téged, a törvényre büszke zsidót! Ilyképen világos, hogy nem az az igazi zsidó, más szóval Istennek választottja, aki zsidóságát testi körülmetéléssel, azaz testének külső tisztaságával s Istennek ajánlásával, tehát csupa külsőséggel fittogtatja, hanem az, aki belsőleg zsidó, akinek szíve körülmetélt, azaz lélek által megtisztult (2, 25—29).

γ) A zsidóság előnyei (3, 1—8).

Miután az apostol az előző versekben tárgyalt éles támadásával lerontotta a zsidók önhittségét, jól érezte, hogy azzal közvetve magának az Istennek gondviselő intézkedését is támadta, mert úgy a *törvény*, mint a *körülmetélés Isten-től ered*, s az a zsidóknak a többi népek közül való kiválasztásának tényezője s külső symboluma. Ha ez isteni eredetű kiválósága a zsidóságnak semmit sem használ, akkor vajjon micsoda rendeltetése van s mi az előnye a pogánysággal szemben? Ez utóbbi kérdésre válaszolva felemlíti, hogy először is az, hogy rájok bizattak Istennek ígéretei. A helyett azután, hogy a zsidók többi előnyét is elősorolná, megelégszik az Isten ígéreteinek megemlítésével s egy újabb kérdést vet fel, hogy vajjon hű marad-e Isten a zsidóknak adott ígéreteihez, akkor is, mikor a zsidók, mint kimutatta, hűtlenek

lettek hozzá, vétkeztek és sem a törvény, sem a körülmetélés nem vált javukra? Az Istenről ilyen hűtlenséget nem szabad feltételezni, mert ha minden ember hazug, Istennek igaznak kell lennie s az általa adott előnye a zsidóknak elveszítetetlen tulajdon (1—4).

De ez az állítása, hogy a zsidók hűtlensége nem vonja maga után Isten hűtlenségét egy újabb kérdésnek felvetésére vezet. A *zsidók hűtlensége* tulajdonképpen *szembeszökővé teszi az Istennek hűségét* s így *szolgálatot teljesít* neki. „Ha ami igazságtalanságunk, felveti az apostol, Isten igazságosságát bizonyítja“ „nem igazságtalan-e az Isten, mikor (ránk) hozza haragját?“ „Távol legyen!“ Ilyet még csak gondolni sem lehet az Istenről. Ilyen Isten nem lehetne ítélő bíró, ilyen Isten nem is Isten. Az Isten fogalmához hozzá tartozik, hogy ő az egész világ felett ítélő bíró legyen; a bírónak pedig igazságosnak kell lennie s a bűnt még akkor is sújtania, a mikor az neki használ s érdekeit szolgálja. Hiszen ha az Isten érdekeit szolgáló bűnt nem büntetné, akkor ellenségeimnek az a forró kívánsága, folytatja az apostol, hogy engemet is sújtson az evangéliumnak, — szemökben hazugságnak — terjesztéseért, egyáltalán nem következhetnék el, mert ezen hazugsággal én Isten dicsőségét szolgálom s nem állhatna meg ellenségeimnek nagy bosszúságára az a mondás, a melyel megrágalmaznak, hogy „tegyük a rosszat, hogy jőjjön a jó“ (5—8).

Az apostol saját példájának felhozásával ellenfeleinek azt a gondolkozási módját, hogy az Isten az őt szolgáló bűnt nem büntetheti, ad absurdum vezet és kimutatja, hogy önmagoknak ellentmondva, épen azt óhajtják Pál apostolra nézve, a mitől minden igaz zsidó visszaborzad.

Mely zsidó mondhatná őszintén azt „tegyük a rosszat, hogy jőjjön a jó“ s mikép óhajthatná ilyesmiért Pálnak büntetését, ha az az Isten dicsőségének emelésére szolgálna.

δ) *A bűnösség egyetemessége* (3, 9—20).

Az Isten ítéllettartására vonatkozó kitérés után visszatér tárgyra s újból felveti van-e s milyen elsőbbségük a zsidóknak s miután azt felelte, hogy nem minden tekintetben van. rögtön hozzá teszi, hogy ép oly bűnösök, mint a pogányok, mert a bűn egyetemes jellegű s az ó-szövetségből vett idézetekkel bizonyítja mint legfőbb tekintélyvel állításának igazságát. Kivált egyes zsoltári idézetekkel kimutatja, hogy senki sem igazságos, mindenki elfordult Istentől s nincs ki jót tegyen. Az embereknek toroka nyitott sír, kigyók mérge van az ajkuk alatt s éles és hegyes lábaikkal vért ontanak, utjokat pedig vér és nyomoruság jelzi. Hiányzik belőlök az Istenfélelme (9—18 v.)

Minthogy az egyetemes bűnösségnek igazolására felhozott ó-szövetségi helyek az eredeti összefüggésben pogányokra vonatkoznak és a zsidók azt mondhatták volna, hogy ami a pogányokról áll, az rájuk nem vonatkozik, ez okból a bizonyítás végén ezen felhozható kifogás czáfolatául kijelenti, hogy mind az ami a törvényben, értsd az ó-szövetségben, írva van, az összes törvény alatt élőkre vonatkozik s ennél fogva mindenki bűnös, „hogy minden száj bedugassék és az egész világ büntetésre méltó legyen az Isten előtt“. (19 vers). Mindez pedig azért történik, mert a törvény cselekedeteiből egy test sem igazul meg az Isten előtt, mert a törvényből a bűn ismerete, nem pedig az attól való szabadulás származik (20 v.).

Pogányok és zsidók tehát egyaránt bűnösök; a cselekedetek, melyek alapján az igazságosságot, mint az üdv feltételét elnyerni törekedtek, nem szerezték azt meg nekik, mert azok arra képtelenek; e helyett bűnbe estek s a legocsmányabb bűnökre vetemedtek, mi mellett a zsidók törvénye s körülmetélése sem használt. Az üdv helyett Isten haragja jelentetett ki nekik, boldogság helyett büntetés vár rájuk s meg kell győződnieök, hogy tetteik alapján, vagyis saját erejükben bizakodva s érdemeket szerezve hiába igyekeztek az üdv feltételét képező igazságosság megszerzésére.

Pogányság és zsidóság csődöt mondott s a mivel kecsөгtette az emberiséget, nem adhatta meg neki.

Amde az Isten nem hiába intézkedett az emberiség üdve felől, a melyet ígért.

Mivelhogy az evangelium megjelenéséig csak Isten haragja jelentetett ki, annál fogva az üdvösség megszerzésének eddigi pogányok és zsidók által követett útja helytelen volt; új üdvrendet kell megállapítania, új, helyes utat kell mutatnia, amely feltétlenül célhoz vezet. Ez az új út az *Istennek kegyelme*. Az az evangelium azért isteni hatalom minden hívőnek üdvösségére, mert maga az Isten működik benne s általa. Az igazságosság továbbra is feltétele marad az üdvösség megszerzésének; de míg az eddigi igazságosság törvényből való, vagy *saját igazságosság* (*idia δικαιοσύνη*) volt, ezentúl az *isteni igazságosság* (*δικαιοσύνη Θεού*) lesz üdvszerző.

b) *Második szakasz (3, 21—4, 25).*

α) *Az új üdvrendnek logikai igazolása (3, 21—30).*

A felállított dilemmához képest, ha eddig Isten haragja jelentetett ki s az embernek igazságossága s ennek alapján üdvössége nem lehetett, következik tehát, hogy az evangeliumban az Istennek kegyelme és igazságossága jelentetik

ki. „Most pedig megjelent az Istennek igazságossága a törvény nélkül, mely megbizonyított a törvénynek és prófétáknak bizonyosságával“, (3, 21). Így vezeti be az apostol az új üdvrendnek jellemzését. Az új üdvrend előfeltétele szintén igazságosság, de nem törvényből, hanem törvény nélkül való, nem emberi akarat s érdemek alapján szerzett, hanem Istennek igazságossága, a melynek Isten az ura, tulajdonosa s a melyet ő az embernek kegyelemből ad, minélfogva joggal nevezheti Isten igazságosságának. Nem egészen új ez az üdvvelajátítási mód, mert már a törvény és a próféták is bizonyosságot tesznek róla, miben az ó-szövetség tipikus jelentőségét hangsúlyozza.

Megjelent pedig az Istennek ezen igazságossága az apostolnak tovább következő kifejtése szerint a *Jézus Krisztusban való hit által mindenkinek, aki hiszen benne*, mert ebben nincsen különbség az emberek közt. Lényege tehát ezen isteni igazságosságnak a *Jézus Krisztusban való hit*. Nem elég Istenben, bölcsességében, vagy szeretetében való hit, hanem feltétlenül szükséges Jézusban mint messiásban, Krisztusban mint Isten felkentjében való hit. Itt azután semmi különbség nincsen az emberek között, mert a mint egyenlők a bűnösség tekintetében, egyenlőknek kell lenniök a hit alapján az igazságosság elnyerésében is.

Miképen megy végbe ez a nagyjelentőségű dolog a bűnös emberi nemben?

Szűkösén, de minden lényeges mozzanatot megemlítve, felel reá az apostol. Ezt az, ajándékképen Isten kegyelméből való igazságosságot a Krisztus Jézusban való *megváltás* által nyeri az ember (3, 24). Jézus volt tehát az, aki az embert letérítette eddig követett útjáról s kiszabadította abból a bűnösségből, melynek fertőjébe teljesen süllyedt s melylyel elzárta maga elől a szabadulás útját.

Jézusig úgy a zsidók, mint a pogányok engesztelő áldozatot mutattak be, ha az Isten s illetőleg isteneik ellen vétettek, hogy azokat kiengeszteljék. Hasonlót tett most maga az Isten, mert engesztelőül adta Jézust, az ő fiát s a mennyiben Jézus a maga vérével a keresztfán az emberiségért ontotta, tényleg engesztelő eszközzé lett. Hogy azonban mindenkire nézve az legyen, hozzá kell járulnia ehez az ember részéről a hitnek; vagyis a hit által elsajátítania s magáévá kell tennie ezt az engesztelést, át kell szenvednie az Úr Jézussal a kereszthalált s annak fájdalmait s vele együtt feltámadnia s erkölcsileg egygyé lennie, hogy a megváltás érte s javára szolgáló legyen.

Ezen engesztelője által ugyanis az Isten meg akarta mutatni a maga igazságosságát, a mely eddig homályos volt, mivel az emberiség Isten türelmességét, mely az előbb

elkövetett bűnökkel szemben elnézésként nyilatkozott meg, rosszra magyarázta, vagy igazságtalansággal, nemtörődömséggel vádolhatta őt. Azt az *igazságosságát*, amely *most Jézus korszakában érvényesül s terjed*, s amely szerint az *Isten maga is igazságos*, azaz erkölcsileg maga a tiszta tökéletesség *s másokat is igazságosaknak elfogadó, kijelentő s megigazító*, ha van bennök a Jézusban való *hit* (3, 21—25). Hit alatt pedig nem érti a Jézusról szóló evangéliumnak emlékezetit s értelmi elfogadását, hanem a léleknek egészében való odaadását s alárendelését Krisztus által az Istennek, minélfogva belső meggyőződésből feltétlenül bízik a Jézus által való megváltásban s Istennek szeretetében és úgy gondolkozásában, mint cselekvésében az Ő akaratát tekinti legfőbb szabályozójának. Jelenti ez azt az állapotot, a melyben a hívő azt mondhatja: „élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus“.

Ez a rövid foglalata a hit által való megigazulás tanának, mely a keresztyén embernek Istenhez való viszonyát leghelyesebben, legszebben s legrövidebben fejezi ki.

Ezen centrális vallási gondolatának ily szembeszökő kidomborítása után meg nem állhatja az apostol, hogy szinte diadalmasan fel ne kiáltsa: „hol van tehát a dicsekvés?“ Ha az ember a saját erejéből csak odáig jutott, hogy a bűn teljesen urrá lett felette és ha az üdvösséget csupán Isten kegyelméből, a Jézusban való hit által kaphatja, úgy bizonyára nem dicsekedhetik, hisz nincs érdeme, mert sem az ó-szöv. törvény, sem cselekedetei nem adnak neki erre alapot. A Jézusban való hit pedig, mint az üdvnyújtás új elve kizár minden egyéni érdemet, az ember Isten kegyelmének van kiszolgáltatta, tőle, egyedül tőle remélheti s várhatja üdvösségét.

Mivel pedig az Isten nemcsak a zsidóknak, hanem a pogányoknak istene, ennélfogva a megigazulásnak s illetőleg az üdvadásnak új elve is egyetemes s vonatkozik, úgy a zsidókra, mint a pogányokra (3, 27—30).

Az apostol bizonyításában legfőbb tekintélyként szerepel az ó-szövetség; ezen gondolatainak igazolásánál sem mellőzheti ezt a bizonyítási módját annál kevésbé, mivel az ó-szövetség legfontosabb helyei mellette szólnak s mivel e szakasznak mindjárt az elején kijelentette, hogy az Istennek az evangélium által kinyilatkoztatott igazságosságát bizonyítja már a törvény és a próféták. Az a kérdés tehát, hol és miként? Tárgyalásának ez a második feladata.

β) *A hit által való megigazulás az ó-szöv.-ben (3, 31—4, 9).*

A zsidók úgy értelmezték a törvényt, hogy annak előírásos betöltése az embert Isten ítélőszéke előtt igazságos,

azaz olyan emberré teszi, akinek az Isten tettei beszámítással érdemek alapján adja az üdvöt. Ennek ellenében, mint láttuk Pál apostol szerint, ilyen megigazulás nincs, mert Isten előtt senki sem bizonyul igaz, erkölcsileg kifogástalan embernek, épen a bűn egyetemes elterjedtsége miatt. Az Isten kegyelemből hit alapján tulajdonítja az egyeseknek az igazságosságot anélkül, hogy valóban igazságosak lennének, mert a hitet egyenértékűnek tekinti az igazságossággal. Erről az ó-szövetség különösen Ábrahám példájában tesz bizonyosságot.

Ábrahám ami testszerinti ősatyánk, írja az apostol, Isten előtt semmiféle tettekkel nem dicsekedhetett s ennél fogva nem is tetteiből, érdemeket szerezve lett igazságos, hanem azért, mivel hitt az Istenben s ezt a hitet igazságosságnak számította be neki az Ur. Nem is lehet ez másként, mivel Ábrahám esetében az isteni kegyelem működött közre s a hol kegyelem működik, ott ki van zárva az érdemszerűség, valamint ahol érdemszerűség beszámításáról van szó, ott a kötelesség, mint tartozás képezi a beszámítás alapját a kegyelem kizárásával. Isteni kegyelem és emberi cselekedetek és érdemek, mint beszámítási alap egymást kizárják. A kegyelemnek jogában áll az embert igaznak nyilvánítani, akkor is ha istentelen; a tettek beszámítási elve alapján állva az ki van zárva.

E tételének igazolására a prófétiából Dávid zoltárait idézi. Dávid ugyanis boldognak tartja azt, kinek az Isten *tettek* nélkül tulajdonítja az igazságosságot, akinek vétkei *betakartatnak*, akinek az Ur bűneit megbocsátja.

γ) Ábrahám példája egyetemes érvényű (9–25).

Ábrahám példája magában véve nem lenne elég bizonyíték. Az apostol ezt tudva, annak igazolására törekszik, hogy ez a példa kötelező erejű zsidókra s pogányokra egyaránt. Ábrahám hit által való megigazítása még körülméletlenségi állapotában történt, mert a körülméletlést később kapta annak bizonyosságául, hogy körülméletlenségi állapotában igazult meg hit által és hogy atyja legyen nemcsak azon hit által megigazultaknak, akik a körülméletlenségből valók, hanem azon körülméletleknek is, akik a mellett hogy körülméleteltettek, Ábrahám atyánk körülméletlen állapotában tanúsított hitnek nyomaiban járnak (9–12).

De nemcsak a megigazulás, hanem az *igéret*ek sincsenek törvénytől feltételezve. Ábrahámhoz fűződtek a zsidók összes reményei a földnek egykori birására, boldogságukra s messiási igényeikre. Ezeket az ígéreteket Ábrahám Isten kegyelméből hit alapján kapta mindennemű törvény kizárásával, hogy ezekben nemcsak a törvény szerinti leszármazói,

hanem a hit szerinti gyermekei is részesüljenek. Mikor az Isten Ábrahámnak fiút ígért, azt jelentette ki neki, hogy az összes népek atyjává teszi s megmutatta neki, hogy utódainak száma annyi lesz, mint amennyi csillag van az égen. Ezen ígérethben Ábrahám akkor hitt, amikor emberi számítás szerint már nem lehetett gyermeke, mert úgy ő, mint Sára száz év körül voltak; de ő elhitte, hogy aki a holtakat élőkké, s a nem létezőket létezőkké tudja tenni, megcselekedheti azt is s ép ezért e hiteért tekintette az Isten igaznak s hittől tételezte fel az ígéreteknek öröklését is (13—22).

Mind ezt az írás nem magáért a tényért foglalja magában, hanem miattunk, hogy higgyünk ami Urunk Jézus Krisztusunknak feltámasztójában, és abban aki ami bűneink miatt adatott a halálra és ami megigazításunk miatt támasztott fel (4, 23—29).

Mayer Endre.